

**A BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT
MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORTJÁNAK
(BTK MÖK)**

2021. ÉVI SZAKMAI BESZÁMOLÓJA

<i>A kutatás címe</i>	<i>Vezető kutató</i>	<i>Jelölés és témaszám</i>	<i>2021. évi támogatás</i>
II.2. Solt-Tételhegy: solti hatalmi központ	Szentpéteri József	Árpád-ház_II.2. / 75028	6.000.000 Ft
III.2. e-ÁRPÁD (A Kárpát-medence Árpád-kori internetes adatbázisa) és a középkori Magyarország digitális atlasza	Szentpéteri József	Árpád-ház_III.2. / 75029	1.500.000 Ft
IV.1. Keleti örökség – keleti kapcsolatok. Írott források és kiadványok	Sudár Balázs	Árpád-ház_IV.1. / 75030	1.100.000 Ft
IV.2. Az Árpád-ház elődeinek keleti kapcsolatrendszer	Türk Attila	Árpád-ház_IV.2. / 75027	3.000.000 Ft
4 projekt összesen			11.600.000 Ft

A beszámoló a projektvezetők jelentései alapján készült,

összeállította:

Szentpéteri József
BTK Árpád-ház Program-felelős

Budapest, 2021. november 15.

Solt-Tételhegy: hatalmi központ (Árpád-ház_II.2.)

Projektvezető neve: Szentpéteri József (BTK Történettudományi Intézet / BTK MÖK)

A projekt futamideje: 2018–2023

A projekt megvalósításának, előre haladásának 2021. évi eredményei:

2021. szeptember 6. és október 1. között a solti Tételhegy északnyugati részén elhelyezkedő lelőhelyen ELTE-tanátsáttal összekapcsolt tervásatásra került sor. A kutatások a feltételezett ispánsági vár helyén, három felületen, összesen nyolc szelvényben folytak (1. kép). A lelőhely Árpád-kori topográfiájával kapcsolatban sikerült tisztázni a belső paliszád nyugati szakaszának újabb részleteit, ahol egy áldozati lelet (teljes madárcsontváz) is előkerült (2. kép). A kutatott terület erődítési jellege mellett szól az is, hogy nem találtak lakóházakra utaló nyomokat, annál több, vízelvezető árokként értelmezhető jelenséget tártak fel. Ezek az egykori föld-fa erődítés erózió elleni védelem szempontjából is nagy jelentőséggel bírtak. A vízelvezetési funkció mellett minden bizonnyal valamiféle korlátozott védelmi szerepe lehetett az őskori árkot újrahasznosító Árpád-kori kettős árokrendszernek (3. kép). A korábbi kutatásokhoz képest jelentős felfedezésnek tekinthető több, majdnem teljes mélységben megmaradó Árpád-kori gödör, melyekből számottevő leletanyag került elő. Szintén fontos eredmény, hogy a korábban már érzékelt 16. századi, török kori településnek nem csak leletanyag formájában azonosíthatták a régészeti nyomait. Ehhez az időszakhoz elsősorban egy nagyméretű pince, valamint a körülötte, a korábbi árkok betöltésének tetején lévő edénytöredékek köthetők.

Az év során archeometriai anyagvizsgálatok, restaurálási és fotódokumentációs feladatok ütemest végrehajtása folyt. A feltárások alatti szisztematikus műszeres leletfelderítés során több mint 330 fémleletet gyűjtöttek, többek között 72 érmet, 3 textilplombát, 3 mérlegsúlyt, 2 balti jellegű nyakdísz-töredéket (gyöngysortagólót).

A projektben résztvevő munkatársak, intézetek:

Török Béla intézetvezető, Miskolci Egyetem Metallurgiai Intézet
Dani János régész, Déri Múzeum, Debrecen
Mordovin Maxim régész, ELTE Régészettudományi Intézet
Takács Miklós régész, PPKE és BTK Régészeti Intézet
Langó Péter régész, PPKE és BTK Régészeti Intézet
Bacsikai István műszeres leletfelderítő, Pelta Bt. Hajdúnánás
Bálint Marianna régész, Hajdúsági Múzeum, Hajdúböszörmény

A projekthez kapcsolódó konferenciák, kiadványok, sajtómegjelenések:

Tudományos publikáció:

Szentpéteri József: Világok vándora. Viking harcosábrázolás a Kárpát-medencéből (Solt-Tételhegy). (Tanulmánykötet Peter Pasztor tiszteletére – s.a.)

A tervezett és megvalósult eredmények közötti eltérés indoklása

A két ideai engedéllyel rendelkező tanáztatás közül csupán az egyik (ELTE) valósult meg, a másik (PPKE) betegség miatt megghiúsult, a Templomdombon korábban föltárt épület Árpád-kori periódusának kutatását a jövő évre halasztották.

A projekt megvalósításának szakmai értékelése, az elért részeredmények ismertetése

Az ideai ásatási idényben kitűzött cél az Árpád-kori erődítés objektumainak felderítése, illetve a korábbi években azonosított paliszádfal nyomvonalának meghatározása volt. A feltárt árokszakaszcok térben és korszakban is illeszkedik a korábban azonosított paliszádhoz, ez alkalommal is meg lehetett figyelni cölöphelyeket az árok alján. Az egyik legizgalmasabb felfedezés egy madárcsontváz volt, mely egykor anatómiai rendben helyezkedett el a paliszád egyik cölöpe mellett - az Árpád-kor hagyományaiból kiindulva ebben az esetben egyértelműen építési áldozatról lehet szó.

Az ásatás legnagyobb méretű és legrátságosabb jelensége a szelvény északkeleti sarkában előkerült nagy mélységű „gödör” volt. A régebbi geofizikai felmérésekkel összevetve úgy tűnik, hogy itt egy olyan pince végére bukkantak, melyet a Várdomb északkeleti lejtőjéből vízszintesen, délnyugati irányban haladva ástak a domb oldalába. A rétegviszonyok alapján arra lehetett következtetni, hogy a pince dongaszerűen kialakított lezárással rendelkezett, mely a felhagyása után fokozatosan, több szakaszban szakadt le. A pincevég délnyugati sarkában egy, az agyagba ásott falifülke is előkerült. A betöltésből alapvetően kora 16. századi leletanyag származott: fazék-, korsó- és kályhaszemtöredékek. Az egyetlen itteni pénzlelet a betöltés tetején, a leszakadt boltozat helyére bemosódó rétegsorból, vagyis másodlagos helyzetből származó Kálmán király érme volt. Ez ugyan nem a pincét keltezi, de bizonyítja a terület 1100 körüli használatát.

A másik felületen a feltárt árok Árpád-kori és késő középkori periódusainak tisztázása volt a cél. Egy széles őskori árokra ráásott, azt hasznosító Árpád-kori árokrendszert sikerült azonosítani, mely a késő középkorig fokozatosan töltődött fel. Emiatt a feltöltés felső részén már 16. század első felére keltezhető kályhaszemek és kerámiatöredékek voltak. Az árokrendszer legalább két párhuzamos, erősen ívelő árokból állt, melyek a Várdomb oldalából – a 2019-ben megfigyelt erődítés tövéből – elindulva, majd áthaladva az őskori erődítés betöltésén, a keleti irányban folytatódtak, a Templomdomb oldalába. A keleti szakaszon, az árkon belül egy Árpád-kori gödör került elő, erősen szenes, hamus, ipari tevékenységre utaló betöltéssel.

Az év során a régészeti feltárások dokumentációs, restaurálási és tárgyfotózási feladatai mellett archeometriai vizsgálatok is folytak a Miskolci Egyetem Metallurgiai Intézetével közösen. Magyar honfoglalás kori és kora Árpád-kori analógiák kutatásával sikerült kimutatni a tételhegyi műszeres leletfelderítések során előkerült tárgyak között skandináv és balti jellegzetességeket mutató leleteket is.

Mellékletek:

1. kép: Légifelvétel a solt-tételhegyi Várdombon feltárt szelvényekkel (Pelta Bt. drónfelvétele)

2. kép: Építési áldozat, madárcsontváz részlete egy cölöphelyből

3. kép: Árpád-kori kettős árokszakas az II. felületen

e-ÁRPÁD (A Kárpát-medence Árpád-kori internetes adatbázisa) és a középkori Magyarország digitális atlasza (Árpád-ház_III.2.)
Projektvezető neve: Szentpéteri József (BTK Történettudományi Intézet / BTK MÖK)
A projekt futamideje: 2018–2023

A projekt megvalósításának, előre haladásának 2021. évi eredményei:

A program *e-ÁRPÁD (A Kárpát-medence Árpád-kori internetes adatbázisa)* részének munkálatai: a korábbi években elkészült keretprogram tartalmi feltöltését a terveknek megfelelően pilot-projektként végezték: arra törekedtek, hogy minél változatosabb területi elhelyezkedésű lelőhelyeket, valamint minél szélesebb összetételű leletgyűjtés-lekérdezéseket lehessen a projekt végén végrehajtani.

Az Engel Pál: *Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről. Hungary in the Late Middle Ages. Digital vector map and attaching database about the settlements and landowners of medieval Hungary.* Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2020. (rövidítve: Engel-adatbázis 2.0) megjelenése 2021. január-február hónapokban nagy sajtóvisszhangot és ezzel széleskörű tesztelést generált. A tapasztalatok felhasználásával elkészítették az adatbázis legújabb fejlesztését (Engel-adatbázis 2.1).

A projektben résztvevő munkatársak, intézetek:

Égető Attila rendszergazda, web- és adatbázisfejlesztő számítástechnikus,
Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Kiss Gábor régész,
Savaria Múzeum, Szombathely
Kollányi László ügyvezető,
Térinformatikai és Környezetvédelmi Tervező, Tanácsadó Bt.
Langó Péter régész,
Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest
Lantos Andrea régész,
Viski Múzeum, Kalocsa
Türk Attila régész,
Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest

A projekthez kapcsolódó konferenciák, kiadványok, sajtómegjelenések:

Engel Pál: *Magyarország a középkor végén. Digitális térkép és adatbázis a középkori Magyar Királyság településeiről. Hungary in the Late Middle Ages. Digital vector map and attaching database about the settlements and landowners of medieval Hungary.* Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest, 2021. (Engel-adatbázis 2.1).

A projekt megvalósításának szakmai értékelése, az elért részeredmények ismertetése

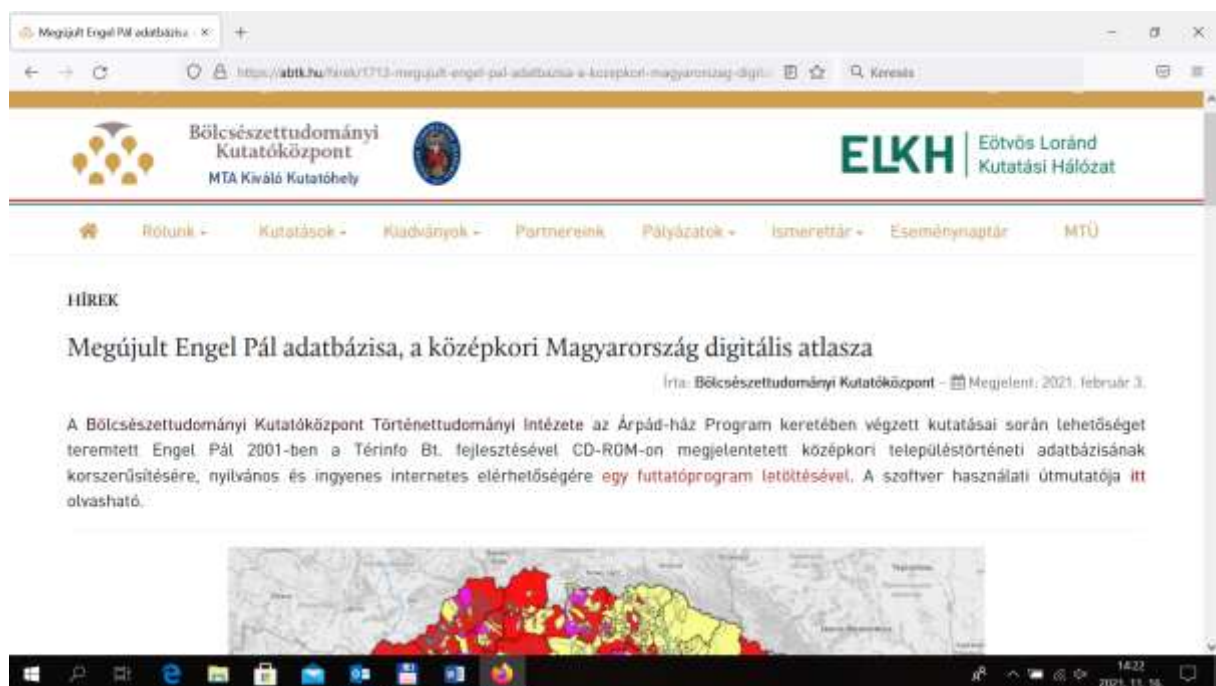
Az *e-ÁRPÁD (A Kárpát-medence Árpád-kori internetes adatbázisa)* alprogram keretében került sor a korábban már publikált vagy máig publikálatlan temető-, sír- és kincsleletek adatbázisba rögzítésére (címszavak írása, a főbb lelettipusok szkennelése, fotózása): a Dunántúlról a teljes Vas megye (Kiss Gábor), a Duna-Tisza közéről Fajsz-Kovácsshalom – társfinanszírozással

hozzájárulás a PPKE (Langó Péter – Türk Attila) és a kalocsai Viski Múzeum (Lantos Andrea) leletmentő ásatásához; Solt-Tételhalom (Szentpéteri József) magyar honfoglalás és kora Árpád-kori szórvány leleteinek fotódokumentációjának elkészítése.

Az *Engel-adatbázis* második (2.0) verziójához beérkezett felhasználói igények és írásbeli hozzászólások összegyűjtése és megrostálása nyomán az év végén megtörtént a program aktualizálása. Az adatbázis továbbfejlesztését az első és második kiadáshoz hasonlóan a Térinfo Bt. végezte. A megújult adatbázis (Engel-adatbázis 2.1) szabadon felhasználható és 2021 decemberétől ingyenesen letölthető a BTK honlapjáról. A most fejlesztett verzió az alábbi változtatásokat tartalmazza: a második kiadásban beépített *OpenStreetMap* ebben a változatban nem nyílik meg automatikusan, csupán külön felhasználói szándékkal lehet összevetni a Szerző részére rendelkezésre álló adatok pontosságát az ezredforduló óta eltelt két évtized során elért technikai lehetőségekkel; emellett stilisztikai, helyesírási és kisebb jelentőségű tartalmi javítások (pl. településnév-pontosítások) történtek.

Melléklet

Forrás:

<https://abtk.hu/hirek/1713-megujult-engel-pal-adatbazisa-a-kozepkori-magyarorszag-digitalis-atlasza>

Keleti örökség – Keleti kapcsolatok. Írott források és kiadványok (Árpád-ház IV.1.)
Projektvezető neve: Sudár Balázs (BTK Történettudományi Intézet / BTK MÖK)
A projekt futamideje: 2018–2023

A projekt megvalósításának, előre haladásának 2021. évi eredményei:

Megjelent Abū Bakr Muḥammad b. Jaʿfar al-Naršahī: *Bukhara története* c. munkájának magyar fordítása, kísérőtanulmánnyal ellátva. A lényegében ismeretlen életrajzú Dzsafer an-Narsahí mellékneve alapján Buhara közeléből származott, és szűkebb pátriájának történetét írta meg 943/944-ben arab nyelven. Az eredeti mű – amely a 7. század derekától a 10. század elejéig ismerteti Buhara történetét – elveszett, csak 12. századi – kisebb-nagyobb kiegészítésekkel ellátott – perzsa fordítása maradt ránk. Buhara története azért fontos számunkra, mert a város a közép-ázsiai sztyepperégióban betöltött központi helyzete révén sok szállal kapcsolódik a környezetéhez. A mű ezért igen informatív a régió korabeli történetének megismerésében, amely egyúttal a magyar vándorlásoknak is egyfajta hátterét képezte.

A *Hudūd al-álam* című, 10. századi perzsa nyelvű földrajzi munka fordítása nagyrészt elkészült, befejezése 2021 végére várható. A tervek szerint a mű fordítását nagyobb lélegzetű tanulmányok fogják kísérni, ezek elkészítése is folyamatban van (Sudár Balázs, Sárközy Miklós). A műhöz eredetileg tartozó térkép rekonstrukciója zajlik. Az ismeretlen szerző 982/983-ban vetette papírra a mai Észak-Afganisztán területén. A mű célja a lakott világ bemutatása, legnagyobb értéke pedig az, hogy rendszerezett információkat közöl a sztyepperégióról – és annak kelet-európai részéről is. A műben szerepel a magyarok egyik – vélhetően keleten maradt – csoportja is.

A projektben résztvevő munkatársak, intézetek:

Sárközy Miklós (Károli Gáspár Református Egyetem)

A projekthez kapcsolódó konferenciák, kiadványok, sajtómegjelenések:

Tudományos publikációk:

Abū Bakr Muḥammad b. Jaʿfar al-Naršahī: *Bukhara története. Ford. Sárközy Miklós. Budapest, 2021.*

Ismeretterjesztő publikációk:

A muszlim krónika, amely a magyar őstörténet számára is hasznos lehet. Interjú Sárközy Miklóssal. Vasárnap, 2021. 11. 06. <https://vasarnap.hu/2021/11/06/bukhara-honfoglalas-kronika-kozep-azsia/>

A tervezett és megvalósult eredmények közötti eltérés indoklása

A projekt utolsó két évében (2022–2023) egy angol nyelvű összefoglaló monográfia elkészítését tervezték a program indulásakor. Az eredeti elképzelések szerint ez a 2013-ban megtartott *Magyar őstörténet: tudomány és hagyományörzés* c. konferencia 2014-ben megjelentetett kötetének rövidített változata lett volna, ez azonban mára több szempontból sem látszik célravezetőnek. Egyfelől azért, mert az utóbbi néhány év őstörténeti vonatkozású kutatásainak eredményeképpen több tanulmány mára elavulttá vált. Másfelől a pénzügyi adottságok következtében ekkora terjedelmű szöveg angol nyelvre való színvonalas fordítása

nem lehetséges. Mindezek tükrében arra jutottak, hogy egy új, rövidebb, a külföldi olvasóközönség számára optimalizált szöveg angol fordítására lenne szükség. Az utóbbi években a genetika, a régészet és a történettudomány is számos új eredménnyel szolgált, ezek összecsiszolása azonban még várat magára. Ezért a legcélszerűbbnek egy szűkebb terület, a történettudomány eredményeinek ismertetése látszik: a kötet tervezése megkezdődött.

A projekt megvalósításának szakmai értékelése, az elért részeredmények ismertetése

Abū Bakr Muḥammad b. Jaʿfar al-Naršahī: *Bukhara története* c. munkájának fordítása elkészült. A szöveg felhasználását közel ezer lábjegyzet teszi könnyebbé. A Sárközy Miklós által jegyzett utószó (Közép-Ázsia és a Bukhara története) a legújabb tudományos eredményekre támaszkodva ismerteti a régió történetét a kérdéses korszakban (7–10. század), olyan világot tárva az olvasó elé, amely eddig magyar nyelven alig volt megismerhető. A mű számos szempontból érdekes a magyar őstörténet kutatói számára is, elsősorban azért, mert a letelepült és a nomád világ kapcsolatába enged bepillantást, másrészt pedig azért, mert valójában egy kulturális átmenet leírását is adja: Közép-Ázsia ekkor lesz muszlim, és ekkor adja át a régi szogd világ a helyét az új, muszlim-perzsa kultúrának.

Az Árpád-ház elődeinek keleti kapcsolatrendszere (Árpád-ház_IV.2.)
Projektvezető neve: Türk Attila (BTK Magyar Őstörténeti Kutatócsoport)
A projekt futamideje: 2018–2023

A projekt megvalósításának, előre haladásának 2021. évi eredményei:

Az Árpád-ház keleti előzményeit, a magyar őstörténeti összefüggéseket vizsgáló projekt 2021-ben is sikeresen megvalósította a tervezett kutatásokat, publikációs szempontból pedig ebben az évben is az eredeti vállalásuk fölött teljesített, főleg a monográfiák tekintetében.

A legjelentősebb a nemzetközi magyar őstörténeti régészeti adatbázis további építése, melyhez a beszámolási évben hosszas előkészítések után Ukrajna is csatlakozott (Olekszij V. Komar, Kijev, Ukrán Tudományos Akadémia, Régészeti Intézet). A másik kiemelkedő eredmény a régészeti forrásokhoz elengedhetetlen magyar őstörténeti írott források új fordítása, kritikai kiadása és magyarázó jegyzetekkel való friss értékelése, mely idén indult a *Corpus Fontium Antiquitatis Hungaricae* új, nemzetközi szerkesztőbizottsággal rendelkező sorozat keretében a Magyar Őstörténeti Kutatócsoportnál. A kiemelkedő eredményeik között kell említeni az archeogenetikai kutatások esetében a teljes genom alapú kutatások megkezdését, valamint régészetileg hat olyan új honfoglalás kori tárgytípus azonosítását, melyek keleti előzményekkel és kapcsolatokkal rendelkeznek.

A kutatási év szinte teljes összegét publikációs célokra költötték, továbbá veszélyeztetett hazai honfoglalás kori lelőhelyek megmentésére. Ezen túlmenően az egyéb őstörténeti projektekre közel 10 m Ft külső forrást sikerült bevonniuk olyan MÓK-öt is érintő őstörténeti projektek esetében, ahol kooperációs keretekben folyt a kutatás.

A Moldovai Köztársaság és a Dnyeszter Menti Moldáv Köztársaság területén a harmadik szezonnal folytatódott a három évesre tervezett etelközi kutatási program, ahol 10 új lelőhellyel bővült a magyar szempontból releváns régészeti lelőhelyek száma és egy orosz és magyar nyelvű szakkikk (Q1) mutatta be az eredményeket. A tavaly innen megjelent három hasonló szakkikk magyar nyelvű változatát is publikálták, továbbá a Középső-Volga vidék 9–11. századi övleleteit feldolgozó monográfia fordítása és szerkesztése is elkészült, amely 2022 tavaszán fog megjelenni. 120 oldalas dolgozatot publikáltak román-magyar bilingvis kiadásban, amely az első komolyabb román nyelven olvasható ilyen munka a magyar őstörténetről és a korai honfoglalás korról.

A hazai kutatások között a korai honfoglalás kori lelőhelyek és a Duna-Tisza közének 10. századi településtörténetének kérdését vizsgálták, a korábbi évekhez képest nagyobb léptékben, mivel nemzetközi régészeti expedícióra nem tudtak sort keríteni a nyár folyamán.

Valamennyi eredményük és kiadványuk elérhető a BTK Magyar Őstörténeti Kutatócsoport weboldalán (<http://www.arpad.btk.mta.hu/>). Sikerült lépéseket tenniük a szakemberutánpótlás terén is, egy fiatal PhD doktorandusz, Jancsik Balázs szerződéses bevonásával.

A projektben résztvevő munkatársak, intézetek:

Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Magyar Őstörténeti Témacsoport:
Türk Attila, projektvezető,

Együttműködő intézmények:

BTK RI Archaeogenetikai Laboratórium

Mende Balázs Gusztáv, Szécsényi-Nagy Anna, Szeifert Bea, Greber Daniel,
Csáky Veronika

PPKE Régészettudományi Intézet

Füredi Ágnes, Langó Péter, Harangi Flórián, Jancsik Balázs

South Ural State University, Chelyabinsk, Russia

Sergei Gennad'evich Botalov, Ivan Valer'evich Grudochko,
University of Tyumen, Tyumen, Russia - Tyumen Scientific Centre SB RAS
Natalia Petrovna Matveeva, Alexander Sergejevich Zelenkov, Anastasiia
Viktorovna Sleptsova
Department of History, Archaeology and Ethnology of Udmurtia of the Institute of
History and Sociology, Udmurt State University, Izhevsk, Russia
Rimma Dmitrievna Goldina
Perm State Humanitarian-Pedagogical University, Perm, Russia
Andrey Vasilevich Danich
Приднестровский государственный университет им. Т. Г. Шевченко, научно-
исследовательская лаборатория «Археология»
Makszim Valerjevics Kvitnyickij, Nykolaj Petrovics Tyelnov, Vitalij Szyeapanovics
Szinyika

Jász Múzeum
Gulyás András
Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága
Rácz Tibor Ákos
Szegedi Móra Ferenc Múzeum
Varga Sándor

A felsorolt intézményeken kívüli, együttműködő kutatók:

H. Szabó Krisztina textilrestaurátor
Olekszij Viktorovics Komar régész, Kijev

A projekthez kapcsolódó konferenciák, kiadványok, sajtómegjelenések:

Könyvek

Megjelent, illetve elkészült és 2021. december 30-ig terjesztésbe kerülő monográfiák

Первый Молдо–Венгеский археологический круглый стол, посвященный вопросам раннего средневековья Восточной Европы. Кишинёв, 10–11 июня 2015. / I. moldáv–magyar régészeti kerekasztal konferencia Kelet-Európa kora középkoráról. Kisinyov, 2015. június 10–11. Ред. / Szerk.: Türk A. – Budai D. – Дергачёва, Л. В. – Синика, В. С. – Рабинович, Р. А. *Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia* 18. – Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok 1. Budapest 2020. ISBN 978-963-9987-74-6

Attila Türk – Csilla Balogh – Olga Pelevina – Boyan Totev – Péter Langó: *The Old Bulgaria Collection – Музейна Сбирка „Стара България”*. *Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia A PPKЕ ВТК Régészettudományi Intézetének kiadványai – Archaeological Studies of PPCU Institute of Archaeology Volume 20*. Budapest 2021. ISBN 978-615-5766-38-1

Сташенков, Д. А.: *Древние венгры и их окружение в Самарском Поволжье. Каталог археологических коллекций*. Самара 2020, 3. ISBN 978-5-6045610-9-6

A Fuldai Évkönyv (829–901) / Annales Fuldenses. Ford.: Veszprémy L. *Corpus Fontium Antiquitatis Hungaricae*. Volumen 1.

Párhuzamos történetek. Interdiszciplináris őstörténeti konferencia. Budapest, 2020. november 11–13. Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok 1. ISSN 2786-1538

„Hadak útján”. A Népvándorlaskor Fialat Kutatóinak XXIX. Konferenciája. Budapest, 2019. november 15–16. 1. kötet. Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok 2. ISSN 2786-1538

Rangos nemzetközi folyóiratban, kiadványban megjelent cikkek

Квитницкий Максим В. – Тельнов Николай П. – Сеника Виталий С. – Тюрк Аттила: Древневенгерское воинское погребение на левобережье Нижнего Днестра. / Korai magyar harcossír a Dnyeszter alsó folyásának bal partvidékéről. In: Первый Молдо–Венгерский археологический круглый стол, посвященный вопросам раннего средневековья Восточной Европы. Кишинёв, 10–11 июня 2015. / I. moldáv–magyar régészeti kerekasztal konferencia Kelet-Európa kora középkoráról. Kisinyov, 2015. június 10–11. Ред. / Szerk.: Türk A. – Budai D. – Дергачёва, Л. В. – Сеника, В. С. – Рабинович, Р. А. *Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia* 18. – Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok 1. Budapest 2020, 205–232. ISBN 978-963-9987-74-6

Квитницкий Максим В. – Тельнов Николай П. – Сеника Виталий С. – Тюрк Аттила: Кочевническое погребение на левобережье Нижнего Дуная в контексте изучения культуры древних венгров / Egy nomád temetkezés az Al-Duna bal partvidékéről a korai magyarság kutatásának tükrében. In: Первый Молдо–Венгерский археологический круглый стол, посвященный вопросам раннего средневековья Восточной Европы. Кишинёв, 10–11 июня 2015. / I. moldáv–magyar régészeti kerekasztal konferencia Kelet-Európa kora középkoráról. Kisinyov, 2015. június 10–11. Ред. / Szerk.: Türk A. – Budai D. – Дергачёва, Л. В. – Сеника, В. С. – Рабинович, Р. А. *Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia* 18. – Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok 1. Budapest 2020, 233–252. ISBN 978-963-9987-74-6

Квитницкий, М. – Тельнов, Н. – Сеника, В. – Лысенко, А. – Тюрк, А.: Погребение из Владыченя с украшением венгерского облика (Grave from Vladycheni with Adornment of the Hungarian Type). In: «На одно крыло — серебряная, На другое — золотая...» Сборник статей памяти Светланы Рябцевой. Под редакцией Р. А. Рабиновича и Н. П. Тельнова. *Stratum Plus*. Кишинев 2020, 415–426. ISBN 978-9975-3198-0-5

Тюрк, А.: Вопросы археологии и праистории древних венгров (угро-мадьяр) в IX–X веках нашей эры (Early history of the Hungarians from the aspect of archaeology). In: Этнические взаимодействия на Южном Урале. Великое переселение народов: диалог культур. Материалы VIII Международной научной конференции. Ред.: Боталов, С. Г. et al. Челябинск 2020, 92–101. ISBN 978-5-905081-22-4

Тюрк, А. – Кенэз, А. – Загорхиди Цыгань, Б.: Новые археологические данные к восточноевропейским связям наследия эпохи обретения родины древними венграми: определение нагайки с проволочным элементом и деревянных сосудов с металлическими ободками в наследии X века в Карпатском бассейне (New archaeological data on the Eastern European relationships of the Old Hungarians: Determination of a horseriding whip with a wire and the wooden vessels with metallic decoration originated from the 10th century in the Carpathian Basin). In: Труды Камской археолого-этнографической экспедиции XVIII: Памяти Иштвана Фодора: сб. науч. тр. / под общ. ред. А.М. Белавина Пермь 2021, 104–123. ISSN 2658-7637

Тарас Верба – Игорь Прохненко – Аттила Тюрк – Берталан Загорхиди Цыгань – Сулейман Аль Халаби – Олег В. Фёдоров: Погребение второй половины X в. с инвентарём «венгерского облика» у с. Рованцы из Украины. / Magyar jellegű sír a 10. század második feléből az ukrániai Rovanci település határából. In: Первый Молдо–Венгерский археологический круглый стол, посвященный вопросам раннего средневековья Восточной Европы. Кишинёв, 10–11 июня 2015. / I. moldáv–magyar régészeti kerekasztal konferencia Kelet-Európa kora középkoráról. Kisinyov, 2015. június 10–11. Ред. / Szerk.: Türk A. – Budai D. – Дергачёва, Л. В. – Сеника, В. С. – Рабинович, Р. А. *Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia* 18. – Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok 1. Budapest 2020, 279–316. ISBN 978-963-9987-74-6

Gáll Erwin – Türk Attila – Nagy Szabolcs – Sarah Peter – Wanek Ferenc – Haramza Márk: Újabb adatok a Kolozsvár-Zápolya utcai 10. századi temető régészeti és embertani hagyatékából a radiokarbon vizsgálatok tükrében. Észrevételek az Erdélyi-medence 10. századi településtörténetéhez. / Noi date

arheologice și antropologice privind spațiul funerar din Cluj-Napoca - strada Zápolya. Observații pe marginea analizelor de radiocarbon și habitatul Bazinului Transilvaniei în secolul al X-lea. In: Первый Молдо–Венгеский археологический круглый стол, посвященный вопросам раннего средневековья Восточной Европы. Кишинёв, 10–11 июня 2015. / I. moldáv–magyar régészeti kerekasztal konferencia Kelet-Európa kora középkoráról. Kisinyov, 2015. június 10–11. Ред. / Szerk.: Türk A. – Budai D. – Дергачёва, Л. В. – Синика, В. С. – Рабинович, Р. А. Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia 18. – Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok 1. Budapest 2020, 347–458. ISBN 978-963-9987-74-6

Türk A.: A korai magyar történelem régészeti kutatásainak aktuális eredményei és azok lehetséges nyelvészeti vonatkozásai / Современные результаты археологических исследований ранневенгерских памятников и некоторые лингвистические аспекты. In: Первый Молдо–Венгеский археологический круглый стол, посвященный вопросам раннего средневековья Восточной Европы. Кишинёв, 10–11 июня 2015. / I. moldáv–magyar régészeti kerekasztal konferencia Kelet-Európa kora középkoráról. Kisinyov, 2015. június 10–11. Ред. / Szerk.: Türk A. – Budai D. – Дергачёва, Л. В. – Синика, В. С. – Рабинович, Р. А. Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia 18. – Magyar Őstörténeti Kutatócsoport Kiadványok 1. Budapest 2020, 55–108. ISBN 978-963-9987-74-6

Hazai kiadványban megjelent cikkek

Türk A.: A régészet szerepe és eredményei a korai magyar történelem kutatásában (The Role of Archaeological Research and its Findings in Studies on the Early History of the Hungarians). Magyar Tudomány 182(2021)S1, 129–141. DOI: 10.1556/2065.182.2021.S1.13

Tudományos ismeretterjesztő cikk

Türk A.: A magyarság korai történetéről régész szemmel. BBC History 2021 április, 21–26.

Sajtómegjelenés

https://mandiner.hu/cikk/20210919_archeogenomikai_intezet

https://mandiner.hu/cikk/20210626_magyar_ostortenet_archeogenetika

Konferencia- és egyéb előadások

2021. szeptember 24-én a «Проблемні питання давньої історії Карпатського ареалу» до 90-річчя з дня народження професора Балагурі Е.А. című konferencián: Тюрк Аттила (Будапешт, Угорщина): Археологічний матеріал стародавніх угорців у євразійському контексті.

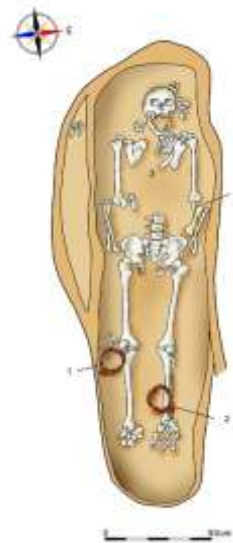
2021. május 21-én a BTK Magyar Őstörténeti Kutatócsoport magyar őstörténeti előadásorozata keretében elhangzott: Türk Attila: A korai magyar történelem régészeti kutatásának újabb eredményei

A tervezett és megvalósult eredmények közötti eltérés indoklása

A 2021. évre vállalt munkamennyiség elkészült, publikációs szinten ismét túlteljesítettek. Ugyanakkor a vírushelyzet okozta utazási tilalom miatt külföldi ásatási expedícióban nem tudtak részt venni, a tervezett munkát ugyanakkor a kelet-európai kollégák elvégezték, itthon pedig egy tervezett honfoglalás kori ásatás helyett három lelőhelyen dolgoztak.

2021 márciusában egy gazdag honfoglalás kori lelőhely leletmentésében vett részt Fajsz határában a PPKE RI Magyar Őstörténeti és Honfoglalás Kori Régészeti Tanszéke a Magyar Őstörténeti Témacsoporttal és a kalocsai múzeummal közösen. Lantos Andrea, a kalocsai

múzeum munkatársa 2018-ban tárta fel itt az első temetkezéseket a Kovácshalmon, amely egy újkőkori tell lelőhely. Mivel a temető területe intenzív mezőgazdasági művelés alatt áll és számos sír megsemmisült, a feltáró munka nem tűrt további halasztást. Összesen 8 új sírhelyet bontottak ki, ezzel a temető teljesen feltártnak tekinthető. A 11 megmentett sír sorokat alkot, és fémkeresőzés alapján megállapították, hogy volt még néhány további temetkezés a 10. század első két harmadára keltezhető, gazdag mellékleteket eredményező szállási temetőben. A lovas és lószerszámos, fegyveres férfiak mellett főleg a nők mellett találtak rangos mellékleteket: ruhára varrt díszítményeket és ékszereket. Ez utóbbiak közül egy temetkezés részletét az ott megfigyelt textilmaradványok miatt in situ emelték ki, és a Salisbury Régészeti Kft. restaurátor műhelyében folyik a feldolgozása. Az ásatásra a Tématerületi Kiválósági Programban, az Árpád-ház Program III.2. alprogram anyagi támogatásával került sor.

A PPKE BTK Régészettudományi Intézete és a BTK Magyar Őstörténeti Kutatócsoportja a Jász Múzeummal összefogva már évek óta kutatja a Jászság 10. századi településtörténetét. 2021 októberében Jászapáti határában a TKP és Árpád-ház Program keretében hitelesítő tanátsát végeztek egy homokbánya területén, ahol korábban 10. századi leletek kerültek elő. Jászapáti 1979-ben egy homokbányát nyitottak, amikor több honfoglaló sírt megbolygattak. A lelőhelyre Csányi Marietta ment ki először leletmentésre. Ekkor egy férfi lovassírt tárt fel, melynek mellékleteiként íjcsontok, arany karika és aranylemez kerültek elő; véleménye szerint a temetőben több sír is lehetett. Törőcsik István régésztől tudták meg, hogy további mellékletet is megmentett egy helyi férfi a homokbányászat során, melyek azonban az idők folyamán elvesztek. Közöttük ismert egy bronzkarperec, több bronzgomb és egy csontpálca – talán függesztőfüles tegezpánt, amelyet egyébként a korszakban többnyire vasból készítettek.

A Jászság területén az utóbbi években lendületet vettek a terepbejárásokra és tervásatásokra épülő régészeti kutatási programok, amelyek a kezdetektől civil együttműködők részvételével és támogatásával valósultak meg. A régióból ismert honfoglalás és kora Árpád-kori régészeti hagyatéék bámulatos mértékben bővült, ami öröndetes, mivel a Jászság korábban nem bővelkedett honfoglalás kori leletanyagban.

